

Anna Krzyżanowska

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7155-3612>

e-mail: anna.krzyzanowska@mail.umcs.pl

Monika Sułkowska

Uniwersytet Śląski w Katowicach

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9254-5443>

e-mail: monika.sulkowska@us.edu.pl

Formuły konwersacyjne w glottodydaktyce – studium przypadku

Conversational formulae in glottodidactics – case study

Abstrakt

Celem artykułu jest przedstawienie rezultatów badań sprawdzających zakres kompetencji pragmatycznych studentów kierunków filologia romańska i romanistyka dotyczących znajomości francuskich formuł konwersacyjnych. Jak powszechnie wiadomo, tego rodzaju wielowyrazowe formuły są trudne i kłopotliwe w uczeniu się języka obcego, a także przekładzie tekstów z jednego języka na inny. W pierwszej części tekstu definiujemy pojęcie formuły, odwołując się do najnowszych badań we frazeologii francuskiej i polskiej. Następnie analizujemy ankiety ze względu na uzyskane dane dotyczące liczby poprawnie (lub niepoprawnie) podanych ekwiwalentnych formuł. Z kolei jakościowa analiza wszystkich ankiet pozwoliła pokazać różne mechanizmy doboru ekwiwalentów uwarunkowane np. znaczeniem globalnym lub sensem dosłownym danej formuły, a także kalkowaniem jej struktury. Badania wykazały trudności w doborze adekwatnych korelatów, co potwierdza wstępną hipotezę o szczególnym statusie wielowyrazowych formuł konwersacyjnych i w związku z tym pociąga za sobą konieczność wykształcenia specyficznych kompetencji u lokutorów nienatywnych.

Słowa kluczowe: formuły konwersacyjne, kompetencje pragmatyczne i frazeologiczne, międzyjęzykowe ekwiwalenty formuł

Abstract

The aim of this article is to present results of a study examining the extent of pragmatic competence of Romance Philology and Romance Studies students concerning their knowledge of French conversational formulae. As well known, such multi-word formulae are difficult and cumbersome when learning a foreign language, as well as being hard to translate in texts from one language into another. In the first part of the article, the

concept of formula is defined referring to recent studies of French and Polish phraseology. Then, the questionnaires are analysed as regards the data obtained on the number of correctly (or incorrectly) given equivalent formulae. What is more, qualitative analysis of all the questionnaires made it possible to show the different mechanisms of selection of equivalents conditioned, for instance, by the global meaning or literal sense of a given formula, as well as imitation of its structure. The undertaken research showed difficulties in selecting adequate correlates, which confirms the initial hypothesis on the special status of multi-word conversational formulae, and therefore entails non-native speakers' need to develop specific competences.

Keywords: conversational formulae, pragmatic and phraseological competence, interlingual equivalents of formulae

Wprowadzenie

Badanie kompetencji językowych w zakresie skutecznego porozumiewania się w języku obcym, a dokładniej, jak pisze Hanna Komorowska (1993: 25) „umiejętności porozumiewania się w sposób odpowiedni w danej sytuacji” jest ważnym elementem weryfikacji procesu przyswajania języka. Nabycie tego rodzaju sprawności jest następstwem wykorzystania różnych metod, np. takich jak podejścia komunikacyjne w nauczaniu/uczeniu się języka obcego. Istotne w tym kontekście staje się zatem nauczanie zwrotów i wyrażeń językowych, stanowiących gotowe wzorce wypowiedzi. Należą do nich m.in. zautomatyzowane formuły konwersacyjne używane w codziennej komunikacji. Jako jednostki językowe są one obiektem opisu frazematyki (Chlebda 2003) lub frazeologii poszerzonej (Müldner-Nieckowski 2005; Legallois, Tutin 2013). Wykształcenie kompetencji frazeologicznych w języku obcym, zwłaszcza tych produktywnych, jest zadaniem niełatwym i wieloetapowym (González Rey 2007; Sułkowska 2013). Ponadto, skonwencjonalizowane formuły osadzone mocno w kontekście pragmatycznym mogą stanowić tutaj dodatkową trudność. Wzrastające zainteresowanie formułami konwersacyjnymi zmotywowało nas do zbadania tego zjawiska na gruncie praktyki glottodydaktycznej. Reproduktywne struktury, najczęściej polileksykalne, które funkcjonują w komunikacji, są trudne i kłopotliwe w procesie uczenia się języka obcego, a także w procesie przekładu tekstów z jednego języka na inny. Badania kontrastywne pokazują, że na ogół nie ma symetrii w zakresie tego typu sekwencji w różnych systemach językowych. Ponadto odtwarzalne związki wielowyrazowe bardzo często są idiomatyczne, uwarunkowane kulturowo, co czyni je jeszcze bardziej skomplikowanymi w glottodydaktyce i w przekładzie międzyjęzykowym. W przypadku formuł konwersacyjnych dodatkowym czynnikiem trudności jest ich wymiar pragmatyczno-komunikacyjny, który wymaga wykształcenia specyficznych kompetencji u lokutorów nienatywnych.

1. Formuły jako jednostki językowe

Termin *formuła* jest polisemiczny, o czym świadczą jego definicje zawarte w opracowaniach leksykograficznych. I tak w *Le Grand Robert de la langue française* (2005) termin ten odsyła do rytualnych zwrotów, które muszą być wymawiane w określonych okolicznościach, aby uzyskać jakiś efekt (w religii, magii), lub odnosi się do utrwalonego zwrotu, którego użycie w pewnych okolicznościach jest nakazane przez kodeks etykiety i obyczaje społeczne. Z kolei autorzy *Grand Larousse de la langue française*¹ zwracają uwagę na zwroty grzecznościowe, będące stereotypowymi zdaniami, dostosowanymi do rangi i poziomu rozmówcy. Natomiast *Trésor de la langue française informatisé*² dodaje kolejną charakterystykę formuł, jaką jest możliwość „zwięzłego wyrażania pewnej idei lub zbioru idei”.

Przedstawione wyżej definicje uwzględniają cztery podstawowe właściwości opisywanych struktur językowych. Pierwszą z nich jest ich rytualny charakter, co powoduje, że mówiący powinien dokonać wyboru określonej formuły, czyli takiej, której należy użyć w danym (typowym) kontekście. Kolejna cecha to ich społeczny charakter. Mamy wtedy do czynienia z formułami grzecznościowymi, których funkcjonowanie jest uwarunkowane etykietą językową i obyczajami społecznymi. Dwie pozostałe właściwości – wymiar językowy i stereotypowość – sytuują ten typ struktur w obszarze badań nad językiem i jego funkcjonowaniem. Formuły traktujemy jako jednostki językowe z ustaloną formą i ustaloną treścią. Z kolei stereotypowy charakter formuł oznacza, że mamy do czynienia z gotowym wyrażeniem, stereotypem lub kliszą, która może opierać się na wyobrażeniach społeczno-kulturowych lub poznawczych. W świetle wyżej przywołanych definicji formuły jawią się jako wypowiedzi jednoznaczne, kondensujące treść (jak np. slogan reklamowy).

W ramach frazeologii poszerzonej formuły to struktury będące wypowiedziami o różnym stopniu utrwalenia pod względem syntaktycznym i semantycznym. Mogą mieć postać prostej jednostki leksykalnej (np. *Szkoda!*, fr. *Dommage!*) lub złożonej jednostki (zdania), np. *Słowo daje!*, fr. *Je te jure*. Ich użycie jest uwarunkowane pragmatycznie, ponieważ pojawiają się w specyficznej sytuacji komunikacyjnej. Mogą się charakteryzować zarówno przejrzystą, jak i zatartą motywacją. Mają strukturalne lub globalne znaczenie; są całkowicie lub częściowo sfrazeologizowane na poziomie syntaktycznym;

¹ <<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k12005345/f304.item.texteImage>>, dostęp: 23.08.2022.

² <<http://atilf.atilf.fr/>>, dostęp: 23.08.2022.

nie są konstruowane przez samego mówiącego w danej sytuacji, lecz odtwarzane. Formuły są traktowane jako autonomiczne wypowiedzenia, związane z określonym kontekstem, który narzuca lub faworyzuje ich użycie w miejsce innych wyrażeń (Fléchon i in. 2012: 4; Grossmann, Krzyżanowska 2020: 60–61). Warto w tym miejscu zauważyć, że obok terminu *formuła* pojawiają się inne określenia pokrewne, takie jak *zwroty konwersacyjne, sytuacyjne, sfrageologizowane illokucyjne zwroty, stereotypowe akty mowy czy pragmatemy* (Krzyżanowska i in. 2021: 18).

Formuły konwersacyjne tworzą podklasę nadrzędnej kategorii formuł, zwykle stanowią konwencjonalną reakcję na zachowanie lub wypowiedź interlokutora – są komentarzami na temat tego, co się stało lub dzieje. Zatem są realizacjami samodzielnych reaktywnych aktów mowy. Wśród nich można wskazać grupę formuł o charakterze ekspresywnym, wyrażających postawy, bazujące na emocjach (*Przykro mi.*, fr. *Je suis désolé*) i wartościach (*To wstyd!*, fr. *C'est une honte!*) (Krzyżanowska i in. 2021: 18).

Inną grupę tworzą formuły grzecznościowe. Są one wyróżniane ze względu na funkcje społeczno-kulturowe, gdyż regulują społecznie istotne relacje między członkami danej wspólnoty, np. formuły podziękowania, przeproszenia, formuły powitań, pożegnań, kondolencji (Kerbrat-Orecchioni 2001, 2005; Skudrzyk 2007).

Biorąc pod uwagę kryterium reproduktywności oraz ich cechę „optymalnego rozpowszechnienia”, Chlebda (2005: 83–84) wyróżnił m.in. formuły etykietalne (np. *Szczęśliwej podróży!, Sto lat!, Szybkiego powrotu do zdrowia, Wesolych Świąt i szczęśliwego Nowego Roku, Cała przyjemność po mojej stronie, Miłego dnia!*); formuły, prawa i quasi-prawa (*Życie jest formą istnienia białka, Gorszy pieniądz wypiera lepszy, Krasnoludki są na świecie*) oraz formuły gatunkowe (np. listu – *W pierwszych słowach mojego listu...;* podania – *Zwracam się z uprzejmą prośbą o..., Prośbę swoją motywuję tym, że...*).

Na gruncie analizy dyskursu formuła (fr. *formule*) jest definiowana jako względnie stabilna sekwencja mająca postać prostej (np. *immigration*) lub złożonej jednostki leksykalnej (np. *plombier polonais*), która może rozciągać się na całe zdanie (*Plus jamais ça!, La France ne peut pas accueillir toute la misère du monde*). Może również być ograniczona do jednostki leksykalno-syntaktycznej (np. w sekwencji „wypełniającej luki”, takiej jak *„Du pain et...”*, która odwołuje się do pamięci dyskursywnej rozmówców). Tego rodzaju formuła funkcjonuje jako „referent społeczny” i odnosi się zwykle do kontrowersyjnego, ale powszechnie znanego faktu czy wydarzenia. Ma często charakter polemiczny (Krieg-Planque 2009: 63–64).

2. Formuły konwersacyjne w dydaktyce języka obcego

2.1. Opis badań

Celem zaproponowanego badania było poznanie, w jakim stopniu studenci wyższych lat na specjalnościach filologicznych radzą sobie z często używanymi formułami konwersacyjnymi. Badanie zostało przeprowadzone w roku akademickim 2021/2022 wśród studentów kierunków: filologia romańska i romanistyka równolegle w trzech ośrodkach akademickich: w Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej i w Katolickim Uniwersytecie Jana Pawła II w Lublinie oraz w Uniwersytecie Śląskim w Katowicach. Badania objęły łącznie 112 osób: 62 studentów z ośrodków uniwersyteckich w Lublinie oraz 50 studentów z Uniwersytetu Śląskiego. Koordynatorkami badań były dr hab. Anna Krzyżanowska, prof. UMCS (ośrodki akademickie w Lublinie) oraz dr hab. Monika Sułkowska, prof. UŚ (Uniwersytet Śląski). W badaniach uczestniczyli studenci III roku cyklu licencjackiego oraz studenci cyklu magisterskiego na kilku specjalnościach, takich jak: język francuski biznesu, język francuski (specjalizacja tłumaczeniowa), język francuski z programem tłumaczeniowym, język francuski od podstaw z programem tłumaczeniowym i językiem specjalistycznym oraz język francuski z językiem angielskim. Studenci zostali poproszeni o wypełnienie przygotowanego kwestionariusza ankiety, który stanowi załącznik do niniejszego artykułu. Przygotowując badanie oraz kwestionariusz ankiety, korzystano z zaleceń metodologicznych określających zasady badań w glottodydaktyce oraz sposoby przeprowadzania analizy ilościowej i jakościowej ich wyników (Michońska-Stadnik, Wilczyńska 2010).

W formularzu ankiety wykorzystano 15 formuł, często używanych we współczesnej komunikacji w języku francuskim. Zostały one wyselekcjonowane z opublikowanej niedawno pracy zbiorowej pt. *Les formules expressives de la conversation. Analyse contrastive : français-polonais-italien* (Krzyżanowska, Grossmann, Kwapisz-Osadnik 2021). Przedmiotem tego opracowania jest 50 współcześnie używanych w języku francuskim formuł, które zostały zanalizowane pod kątem składniowym, leksykalno-semantycznym oraz pragmatycznym. Ponadto autorzy opracowania zaproponowali odpowiedniki dla poszczególnych struktur w językach włoskim i polskim. Przy doborze formuł konwersacyjnych do naszego badania wzięto pod uwagę częstotliwość ich występowania w komunikacji językowej. Ponadto wybrane struktury z zasady są jednofunkcyjne. Zastosowano także kryterium gradacji stopnia trudności. W konsekwencji w badaniu uwzględniono dziesięć struktur potencjalnie znanych studentom filologii romańskiej i romanistyki oraz

pięć struktur o wyższym stopniu trudności (wybór w oparciu o podręczniki i programy kształcenia). W przeprowadzonym badaniu wykorzystane zostały formuły konwersacyjne, które przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Francuskie formuły konwersacyjne wraz z ich polskimi odpowiednikami

Formuła konwersacyjna w języku francuskim	Ekwiwalent normatywny w języku polskim
Bon courage !	Powodzenia !
Pas de problème	Nie ma sprawy
Pas question	Mowy nie ma / nie ma mowy
Vas-y !	Śmiało !
Désolé(e) / Je suis désolé(e)	Przykro mi
Ça fait rien	(Nie) nie szkodzi
C'est dommage	(Jaka) szkoda
C'est pas possible	(To) niemożliwe / to nie jest możliwe
C'est pas grave	Nic się nie stało
C'est une honte	(To) wstyd
Ça tombe bien	Dobrze się składa
C'est la galère	To (jakiś) koszmarny
Je te jure / je vous jure	Słowo daję
Ça roule	W porządku
On croit rêver	Ja chyba śnię

Zadaniem uczestników badania było podanie polskich odpowiedników przedstawionych formuł konwersacyjnych funkcjonujących w języku francuskim. Aby ułatwić respondentom to zadanie, kwestionariusz ankiety zawierał definicje poszczególnych sekwencji oraz ich przykładowe użycia w konkretnej sytuacji komunikacyjnej (zob. Załącznik).

Celem przeprowadzonej analizy było sprawdzenie, w jakim stopniu studenci wyższych lat różnych specjalności romanistycznych radzą sobie z wybranymi strukturami konwersacyjnymi o reprodukcyjnym i utrwalonym charakterze. Formuły konwersacyjne nie były jeszcze dotychczas badane w perspektywie glottodydaktycznej. Analiza miała pokazać, czy zaproponowane w języku francuskim struktury konwersacyjne są znane i zrozumiałe dla studentów filologii romańskiej i czy potrafią oni oddać ich semantyczny i pragmatyczny sens poprzez ekwiwalenty dostępne w języku polskim.

2.2. Analiza wyników badań

2.2.1. Studium ilościowe

Tabele 2 i 3 przedstawiają liczbowe wyniki z przeprowadzonych badań. Dane pozyskano ze 112 anonimowych formularzy ankiet. Wyniki posortowano malejąco, biorąc pod uwagę rezultaty otrzymane w kolumnie trzeciej.

Tabela 2. Wyniki ilościowe z badania: poprawne ekwiwalenty w języku docelowym

Formuła konwersacyjna w języku francuskim	Ekwiwalent normatywny w języku polskim	Ilość poprawnie podanych ekwiwalentów
Bon courage !	Powodzenia !	109
C'est pas possible	(To) niemożliwe / to nie jest możliwe	102
Désolé(e) / Je suis désolé(e)	Przykro mi	85
C'est dommage	(Jaka) szkoda	76
Pas question	Mowy nie ma / nie ma mowy	70
C'est une honte	(To) wstyd	41
Ça tombe bien	Dobrze się składa	38
Ça fait rien	(Nic) nie szkodzi	30
Vas-y !	Śmiało !	25
C'est pas grave	Nic się nie stało	16
On croit rêver	Ja chyba śnię	15
Pas de problème	Nie ma sprawy	14
Ça roule	W porządku	11
C'est la galère	To (jakiś) koszmar	1
Je te jure / je vous jure	Słowo daję	1

Tabela 3. Wyniki ilościowe z badania: brak ekwiwalentu w języku docelowym

Formuła konwersacyjna w języku francuskim	Ekwiwalent normatywny w języku polskim	Brak podania jakiegokolwiek ekwiwalentu
1	2	3
C'est la galère	To (jakiś) koszmar	25
On croit rêver	Ja chyba śnię	23
Je te jure / je vous jure	Słowo daję	18
Ça roule	W porządku	17
C'est une honte	(To) wstyd	15
Ça tombe bien	Dobrze się składa	11

cd. tabeli 3

1	2	3
Vas-y !	Śmiało !	6
Ça fait rien	(Nic) nie szkodzi	6
C'est pas grave	Nic się nie stało	5
C'est pas possible	(To) niemożliwe / to nie jest możliwe	4
C'est dommage	(Jaka) szkoda	2
Pas question	Mowy nie ma / nie ma mowy	1
Bon courage !	Powodzenia !	0
Pas de problème	Nie ma sprawy	0
Désolé(e) / Je suis désolé(e)	Przykro mi	0

Powyższe wyniki ilościowe pokazują, że ankietowani studenci na ogół próbowali wywiązać się z nałożonego na nich zadania, czyli w większości przypadków podawali swoją propozycję ekwiwalentu w języku polskim. Próba ta była mniej lub bardziej trafiona. Poprawne normatywnie odpowiedniki stanowią 38% wszystkich proponowanych odpowiedzi. Brak jakiegokolwiek ekwiwalentu pojawiał się najczęściej wśród struktur, które według założonej hipotezy miały być potencjalnie trudniejsze dla uczestników badania (sześć pierwszych pozycji w tab. 3). Najbardziej kłopotliwa okazała się struktura *c'est la galère*, przy której żadnej odpowiedzi nie udzieliło 25 osób, czyli 22% wszystkich respondentów. Drugą problematyczną sekwencją była *on croit rêver*. W tym wypadku 20% respondentów, czyli 23 osoby zrezygnowały z podania jakiegokolwiek odpowiednika.

Dla badanych osób najłatwiejszą formułą okazała się *bon courage!* W tym przypadku 109 osób (czyli 97%) podało właściwy ekwiwalent w języku polskim. Kolejny bardzo dobry wynik odnotowaliśmy dla struktury *c'est pas possible* – 102 poprawne odpowiedzi (91%). Dostatecznie dobre rezultaty zaobserwowaliśmy również w przypadku *désolé(e) / je suis désolé(e)* – 85 poprawnych ekwiwalentów (76%), *c'est dommage* – 76 dobrych odpowiedzi (68%) oraz w przypadku *pas question* – 70 poprawnych propozycji odpowiedników (62%).

2.2.2. Studium jakościowe

Wnikliwy ogląd formularzy ankiet z podziałem na ośrodki akademickie, w których przeprowadzono badania, nie wykazał istotnych różnic środowiskowych, które wynikałyby np. z odmiennej lokalizacji geograficznej (Lublin vs Katowice). Nie zaobserwowano też istotnych różnic w poziomie kompetencji językowych wśród studentów z różnych uniwersytetów.

Zamieszczona poniżej tabela 4 pokazuje odpowiedzi udzielane przez respondentów w badaniu. W kolumnie trzeciej zostały zebrane najczęstsze propozycje ekwiwalentów podane przez ankietowane osoby. Czcionką pogrubioną zaznaczono odpowiedniki, które pojawiały się w kwestionariuszach bardzo często.

Tabela 4. Wyniki jakościowe z badania

Formuła konwersacyjna w języku francuskim	Ekwiwalent normatywny w języku polskim	Inne ekwiwalenty proponowane przez respondentów
1	2	3
Bon courage !	Powodzenia !	odwagi, szerokości (skrót od „szerokiej drogi”)
Pas de problème	Nie ma sprawy	nie ma problemu , bez problemu, żaden problem, nic się nie stało
Pas question	Mowy nie ma / nie ma mowy	nie mam pytań , brak pytań, w żadnym wypadku, bez dyskusji, nie ma opcji, koniec kropka, nie ma o czym mówić, nic z tego
Vas-y !	Śmiało !	dalej, (no) dawaj , idź tam, idziemy, chodź, chodźmy, rusz się, do dzieła, działaj, jazda!, zrób to, no już, dalej proszę
Désolé(e) / Je suis désolé(e)	Przykro mi	przepraszam , sorki
Ça fait rien	(Nic) nie szkodzi	nic się nie stało, to nic (takiego), to nie ma znaczenia , to nic nie znaczy, nie ma za co (przepraszać), to nic nie pomogło, nie ma sprawy, nie ma o czym mówić, nie ma problemu, nic się nie dzieje
C'est dommage	(Jaka) szkoda	ale szkoda , (a) to szkoda, co za szkoda, trochę szkoda, przykro mi, to przykre
C'est pas possible	(To) niemożliwe / to nie jest możliwe	to nie może być prawda, to nie może być, nie ma mowy, jak to możliwe
C'est pas grave	Nic się nie stało	nic nie szkodzi, (to) nic takiego, (to) nic poważnego , to nieistotne, to nic straszego, to nie tak źle, to nic, to nic wielkiego, to nie jest ważne, to nic ważnego, nic się nie dzieje, bez znaczenia, to nie na poważnie, nie przejmuj się, w porządku
C'est une honte	(To) wstyd	co za wstyd, ale wstyd, szkoda , to prawda, to żart, to zaszczyt, hańba, żenada, co za skucha, to niedopuszczalne, to nie do pomyślenia, jak tak można, to nie tak, to niesprawiedliwe

cd. tabeli 4

1	2	3
Ça tombe bien	Dobrze się składa	(to) dobrze, całe szczęście, to (mi) pasuje, świetnie , dobrze idzie, wszystko dobrze przebiega, super, OK, idealnie, fajnie, to gra, podoba mi się to
C'est la galère	To (jakiś) koszmar	to (niezły) kłopot , to męka, to męczarnia, to harówka, jest ciężko, to trudne, ciężki kawałek chleba, to nie lada wyczyn, kiepsko, ciężka sprawa, to jest upierdliwe, masakra, tragedia, to trudne, nie do przejścia, mega ciężkie, o rany !
Je te jure / je vous jure	Słowo daję	przysięgam , osądzę Cię, oskarżam Cię / Was, mówię Ci, naprawdę, zapewniam, uprzedzam Cię, serio, mówię poważnie, ostrzegam
Ça roule	W porządku	OK, (jakoś) się kręci, jakoś leci, wszystko gra, spoko , dobrze, pasuje, to nadal trwa, to działa, do dzieła, zaczynamy, świetnie, zgoda, dobra, dobrze jest, jakoś będzie
On croit rêver	Ja chyba śnię	(to) nie do wiary , (to) niewiarygodne, niewyobrażalne, nie do pomyślenia, w głowie się to nie mieści, chyba śnisz, jak we śnie, to jest jak sen, dasz wiarę, trudno w to uwierzyć, nie chce się w to wierzyć, można sobie pomarzyć, to spełnienie marzeń, wierzę w marzenia, to są (jakieś) żarty

Z analizy jakościowej wszystkich ankiet traktowanych łącznie wynika, że kreatywność respondentów w zakresie podawanych ekwiwalentów była duża. Proponowane odpowiedniki różniły się od wzorcowych, normatywnych ekwiwalentów, ale w wielu wypadkach były komunikacyjnie umotywowane. W wielu przypadkach próby doboru ekwiwalentów wydają się dosyć udane, zwłaszcza że badanie dotyczyło potencjalnej znajomości odpowiedników i nie było zorientowane na przykład konkretnych fragmentów tekstu, w których formuły funkcjonowałyby w określonej sytuacji komunikacyjnej. Ale jednocześnie należy zauważyć, że bardzo często respondenci odczytywali francuską strukturę w sposób dosłowny i starali się przełożyć jej dosłowne znaczenie na język polski. W konsekwencji często proponowany ekwiwalent w języku polskim nie ma charakteru skonwencjonalizowanej formuły konwersacyjnej. Jest jedynie próbą doboru odpowiednika, który w mniej lub bardziej trafiony sposób oddaje znaczenie komunikacyjne struktury z języka wyjściowego. Niejednokrotnie w doborze ekwiwalentu pomagał studentom rozkład formuły wyjściowej na znaczenia dosłowne, które ją komponują. Można stwierdzić, że w przypadku naszych respondentów interpretacja dosłowna odgrywa istotną rolę w odbiorze znaczenia formuły w języku

francuskim i przekłada się także na formę proponowanego odpowiednika w języku polskim. Ekwiwalent ten bywa dość często kalkowany, a sztandaryowym przypadkiem jest tu formuła *pas de problème*, która była tłumaczona przez naszych respondentów jako *nie ma problemu*, zamiast normatywnego ekwiwalentu *nie ma sprawy*.

Znaczenia dosłowne komponentów składowych, które budują formułę konwersacyjną, okazały się w naszym badaniu bardzo istotne, jeśli chodzi o mechanizm odbioru i interpretacji znaczenia całej formuły, zwłaszcza w zakresie rozumienia sekwencji w języku obcym. Potwierdza to raz jeszcze przypadek formuły *c'est une honte*, w którym brak znajomości znaczenia rzeczownika *une honte* spowodował błędne przyporządkowanie polskich ekwiwalentów, takich jak *szkoda*, *to prawda*, *to żart*, *to zaszczyt*.

Jak stwierdziliśmy już powyżej, najbardziej problematyczna okazała się formuła *c'est la galère*. Żaden z respondentów nie podał tu wzorcowego ekwiwalentu, czyli polskiej struktury *to (jakiś) koszmar*. Tym niemniej podawane odpowiedniki nie zawsze były chybione. Pośród propozycji pojawiały się np. *to kłopot*, *to męczarnia*, *to harówka*, *masakra*, *to nie lada wyczyn*, które z komunikacyjnego punktu widzenia mogą być akceptowalne w określonych kontekstach.

Przeprowadzone badanie potwierdziło wstępną hipotezę, że formuły konwersacyjne potencjalnie mniej znane respondentom okazały się dla nich bardziej kłopotliwe. W tych przypadkach studenci częściej rezygnowali z podania propozycji swojego ekwiwalentu, a wtedy gdy próbowali podać odpowiednik, to ich propozycje były zróżnicowane i nie zawsze poprawne. Natomiast formuły mocno skonwencjonalizowane i stereotypowe, jak np. francuskie *bon courage* lub *ça fait rien*, były zdecydowanie łatwiejsze w interpretacji. W konsekwencji proponowane ekwiwalenty często były tu zgodne z normatywną formułą w języku polskim (odpowiednio: *powodzenia* i *nic nie szkodzi*).

Analizując wyniki ankiet, można też zauważyć istotny wpływ języka angielskiego, z jednej strony przy interpretacji francuskich formuł konwersacyjnych, a z drugiej, przy doborze ekwiwalentów w języku polskim. Powszechność angielszczyzny, a także fakt, że dla naszych respondentów język angielski był najczęściej pierwszym przyswajaniem językiem obcym, miały tutaj wymierne znaczenie. Na przykład w przypadku formuły *ça roule* częsty okazał się anglojęzyczny odpowiednik *OK*, który obecnie wyraźnie rozszerza swoją obecność i zasięg w języku polskim. Struktura ta jest krótka i jednocześnie pojemna znaczeniowo, co bez wątpienia wpływa na jej popularność i frekwencję użycia w różnych kontekstach. Tę prawidłowość można także zaobserwować w przypadku formuły *désolé(e)*, dla której podawano

ekwiwalent *sorki*. Ponadto, badanie zostało przeprowadzone wśród studentów, a więc osób młodych, których cechuje określony typ używanego języka. Często jest to slang młodzieżowy, który był widoczny na poziomie proponowanych odpowiedników. Wśród propozycji pojawiały się takie konstrukcje jak np.: *spoko, jakoś leci, jakoś się kręci, wszystko gra, to jest upierdliwe, serio, masakra, mega ciężkie*.

Podsumowanie

Międzyjęzykowa ekwiwalencja skonwencjonalizowanych sekwencji jest kwestią złożoną i niejednoznaczną. Reproduktywne formuły konwersacyjne to struktury, które często, pomimo transparentności znaczeniowej na poziomie kodu językowego, nie są jednak transparentne w przekładzie. Oprócz tego duże znaczenie różnicujące ma ich wymiar pragmatyczny. Podjęte badania pokazały, że w tym przypadku dobór ekwiwalentu nie jest zadaniem prostym ani jednoznacznym. Respondentami w naszym badaniu byli studenci o zaawansowanym poziomie języka francuskiego. Ich ogólne kompetencje językowe są dosyć wysokie, dlatego globalne wyniki ankietyzacji mogą wydawać się pozornie dość satysfakcjonujące, tym bardziej że wykorzystane w badaniu formuły należały do bardziej typowych i szeroko rozpowszechnionych w uzusie. Były to także formuły raczej jednofunkcyjne, co znacznie ułatwiało ich interpretację. Ale bardziej wnikliwy ogląd wyników badań nasuwa niepokojący wniosek, że proponowane przez respondentów odpowiedniki w języku polskim bardzo często nie mają charakteru korelujących z nimi formuł konwersacyjnych. Podając swoje propozycje ekwiwalentów, studenci opierali się raczej na dosłownej interpretacji struktury w języku francuskim i starali się przekazać jej znaczenie komunikacyjne w języku polskim. Mechanizm ten budzi uzasadnione zastrzeżenia z punktu widzenia frazeologa, ponieważ takie działanie pokazuje niski stopień kompetencji frazeologicznych. Jest też przejawem braku uświadomienia i wrażliwości na wielowyrazowe struktury reproduktywne. Utrwalone w językach polileksykalne formuły konwersacyjne stanowią istotny odsetek sekwencji wykorzystywanych w aktach mowy, w tym w codziennej komunikacji. Warto mieć świadomość ich specyficznego charakteru oraz pragmatycznej roli, jaką pełnią w uzusie. Świadomość ta jest potrzebna przede wszystkim filologom, tłumaczom oraz dydaktykom języków obcych, dlatego dobrze byłoby akcentować tę kwestię w szeroko pojętej glottodydaktyce.

ZALĄCZNIK

Formularz ankiety wykorzystany w badaniu

FORMULAIRE DE L'ENQUÊTE

Attribuez **un équivalent polonais** pour chaque formule expressive de la conversation donnée en français. Pour faciliter cette tâche, on a présenté les définitions des formules évoquées et les exemples de leur emploi.

	Langue française	Langue polonaise
1.	Bon courage !	

1. La formule BON COURAGE sert aujourd'hui le plus souvent à mettre fin à une interaction de manière polie ou à prendre congé.
2. BON COURAGE est utilisé comme formule de souhait lorsque l'interlocuteur se trouve dans une situation difficile, ou doit faire face à une épreuve (pour lui témoigner sa sympathie, de manière sincère ou parfois ironique).

Exemple : *On va pouvoir commencer... N'ayez pas peur, il ne va rien vous arriver... Et bon courage !*

2.	Pas de problème	
----	-----------------	--

1. La formule PAS DE PROBLÈME est utilisée dans la conversation pour marquer l'adhésion, le consentement à ce qui est proposé ou demandé.
2. La formule PAS DE PROBLÈME ! / IL N'Y A PAS DE PROBLÈME est utilisée lorsque le locuteur veut mettre à l'aise son interlocuteur en lui signalant que la gêne éventuelle que ce dernier pourrait provoquer ne lui cause pas de désagrément particulier.

Exemple : *Si tu n'avais pas assez d'argent pour payer ton loyer, ton propriétaire te disait : « Pas de problème, tu me paieras la semaine prochaine ! »*

3.	Pas question	
----	--------------	--

La formule PAS QUESTION est utilisée lorsque le locuteur veut exprimer un refus catégorique devant une demande jugée excessive ou dangereuse. Elle accompagne souvent une réaction négative liée à un sentiment de colère ou d'agacement.

Exemple : *On va dîner ici, dis-je. – Pas question, dit Alex. Dedans.*

4.	Vas-y !	
----	---------	--

La formule VAS-Y ! est utilisée pour encourager quelqu'un à effectuer une activité:

- soit, dans un sens purement spatial, lorsque le locuteur enjoint l'interlocuteur de se rendre quelque part; le figement pragmatique se limite dans cet emploi à l'enrichissement apporté par la nuance d'encouragement ou d'impatience, marquée prosodiquement,
- soit sans idée de mouvement ou de déplacement, lorsqu'il demande d'accomplir toute autre action alors que l'interlocuteur se montre hésitant, ou qu'il est en train d'accomplir un effort difficile (dans un contexte sportif, par exemple) ; elle est parfois utilisée ironiquement pour encourager quelqu'un à persévérer dans une voie négative.

Exemple : *Bon, tu parles de ce que tu veux, je sais pas, mais ton parcours scolaire, il est long ton parcours scolaire, hein, après tu me dis ce que tu veux dessus, mais alors, vas-y, je t'écoute.*

5.	Désolé(e) / Je suis désolé(e)	
----	-------------------------------	--

La formule DÉSOLÉ, ÉE ou JE SUIS DÉSOLÉ, ÉE est utilisée :

1. Lorsque le locuteur veut marquer sa sympathie à quelqu'un, à la suite d'un événement triste ou d'un désagrément que ce dernier a subi.
2. Lorsque le locuteur veut marquer son regret, ou s'excuser auprès de son interlocuteur à la suite d'un désagrément qu'il lui a fait subir ou qu'il risque de lui faire subir.

Exemple : *Bon, lui dit-il, **désolé**, mais je vais devoir vous immobiliser un peu.*

6.	Ça fait rien	
----	--------------	--

La formule ÇA FAIT RIEN est utilisée lorsque le locuteur veut minimiser les effets d'un acte ou d'un événement, potentiellement négatifs, qui viennent de se produire, ou qui d'être évoqués par son interlocuteur ou par lui-même.

Exemple : *Je vous ai dérangé, je m'excuse. Mais c'est pour le portail. – **Ça fait rien !***

7.	C'est dommage	
----	---------------	--

La formule C'EST DOMMAGE est utilisée lorsque le locuteur veut manifester son regret ou sa déception.

Exemple : ***C'est dommage** car on a fait un super match. On a eu des valeurs, on a été solidaires. La déception est inévitable mais on peut être fiers de notre investissement.*

8.	C'est pas possible	
----	--------------------	--

La formule C'EST PAS POSSIBLE est utilisée quand le locuteur veut exprimer sa surprise, son étonnement, son agacement ou sa colère (parfois avec une nuance d'ironie) ou encore sa consternation devant une nouvelle, un événement inattendu.

Exemple : ***C'est la nuit surtout que cette conversation faisait le siège de mon esprit, retardant le moment où je parvenais à m'endormir. Je n'arrêtais pas de me dire : **ce n'est pas possible**, c'est un hasard, mon Pierre est si aimant, si honnête, si droit. Il n'est pas homme à mentir. Une double vie ? Je n'y crois pas.***

9.	C'est pas grave	
----	-----------------	--

La formule C'EST PAS GRAVE est utilisée lorsque le locuteur veut minimiser les conséquences d'une action qui vient de se produire, ou d'une situation qui vient d'être évoquée, et qui pourrait avoir des conséquences négatives.

Exemple : *Toi, Mathieu, tu es un acteur qui ne sait pas pleurer, mais **c'est pas grave**, il y a de très grands acteurs qui ne savent pas pleurer.*

10.	C'est une honte	
-----	-----------------	--

La formule C'EST UNE HONTE est utilisée lorsque le locuteur exprime son indignation devant un fait qu'il juge injuste, révoltant ou inacceptable.

Exemple : ***Pauvre malheureux, c'est pas avec sa misérable carabine qu'il pouvait leur faire du mal. C'est une honte 307 revolvers ? Et le mettre dans un tel état, si **c'est pas une honte ?*****

11.	Ça tombe bien	
-----	---------------	--

La formule ÇA TOMBE BIEN est utilisée lorsque le locuteur veut exprimer sa satisfaction de voir un élément du contexte arriver à propos, ou coïncider à fort à propos avec ce qui était déjà prévu ou programmé.

Exemple : ***Ça tombe bien** parce que c'est le sujet de ma thèse.*

12.	C'est la galère	
-----	-----------------	--

La formule C'EST LA GALÈRE est utilisée lorsque le locuteur réagit à une situation, une tâche pénible, difficile à surmonter, soit par empathie avec autrui, soit pour exprimer sa propre détresse, ou son mécontentement.

Exemple : *Il faut bien l'admettre, pour les débutants c'est la galère !*

13.	Je te jure / je vous jure	
-----	---------------------------	--

1. La formule JE TE JURE utilisée lorsque le locuteur veut renforcer son assertion ou la mettre en relief en prenant à témoin son interlocuteur.

2. Elle exprime souvent un état émotionnel négatif (indignation, exaspération, étonnement outré) ou positif (étonnement admiratif) face à un état de chose donné.

Exemple : *Non, mais je te jure... je perds de plus en plus foi en l'humanité là.*

14.	Ça roule	
-----	----------	--

La formule ÇA ROULE est utilisée dans l'interaction avec deux fonctions pragmatiques différentes :

1. Lorsque le locuteur veut exprimer sa satisfaction du fait que quelque chose se passe bien ou se déroule selon ce qu'il avait prévu ou rassurer son interlocuteur.

2. Lorsque le locuteur veut marquer son accord à une proposition ou à une demande de l'interlocuteur.

Exemple : *Bon, ça roule ! On s'arrache.*

15.	On croit rêver	
-----	----------------	--

La formule ON CROIT RÊVER est utilisée lorsque le locuteur veut exprimer sa stupéfaction, sa consternation ou son indignation face à un état de choses qu'il juge déplorable, choquant ou scandaleux.

Exemple : *Dans son dernier discours, Hitler invoque la providence et le seigneur qui le protège dans sa croisade idéaliste. On croit rêver...*

Merci beaucoup !!!

Source des formules, de leurs définitions et exemples d'emploi :

« **Les formules expressives de la conversation. Analyse contrastive : français-polonais-italien** », Anna Krzyżanowska · Francis Grossmann · Katarzyna Kwapisz-Osadnik (éds), Wydawnictwo Episteme, Lublin 2021.

Literatura

- Chlebda W. (2003): *Elementy frazeatyki. Wprowadzenie do frazeologii nadawcy*. Łask.
- Chlebda W. (2005): *Szkice o skrzydlatych słowach. Interpretacje lingwistyczne*. Opole.
- Fléchon G., Frassi P., Polguère A. (2012): *Les pragmatèmes ont-ils un charme indéfinissable?* [W:] *Lexiques. Identités. Cultures*. P. Ligas, P. Frassi (eds). Verona, s. 81–104, <<https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-00864863>>, dostęp: 12.08.2022.
- González-Rey I. (2007): *La didactique du français idiomatique*. Fernelmont.
- Grossmann F., Krzyżanowska A. (2020): *Analyser les formules pragmatiques de la conversation: problèmes de méthodes dans une perspective lexicographique*. „*Neophilologica*” 32, s. 59–75.
- Kerbrat-Orecchioni C. (2001): *«Je voudrais un p'tit bifteck» La politesse à la française en site commercial*. „*Les Carnets du Cediscor*” 7, s. 105–118.
- Kerbrat-Orecchioni C. (2005): *Le discours en interaction*. Paris.
- Komorowska H. (1993): *Podstawy metodyki nauczania języków obcych*. Warszawa.
- Krieg-Planque A. (2009): *La notion de “formule” en analyse du discours. Cadre théorique et méthodologique*. Besançon.
- Krzyżanowska A., Grossman F., Kwapisz-Osadnik K. (2021): *Les formules expressives de la conversation. Analyse contrastive : français-polonais-italien*. Lublin.
- Legallois D., Tutin A. (2013): *Présentation : Vers une extension du domaine de la phraséologie*. „*Langages*” 189, s. 3–25.
- Michońska-Stadnik A., Wilczyńska W. (2010): *Metodologia badań w glottodydaktyce. Wprowadzenie*. Kraków.
- Müldner-Nieckowski P. (2005): *Frazeologia poszerzona. Studium leksykograficzne*. Warszawa.
- Skudrzyk A. (2007): *Normy grzecznościowych zachowań językowych (etykieta językowa, savoir-vivre, bon ton, dobre wychowanie, grzeczność językowa)*. [W:] *Sztuka czy rzemiosło? Nauczyć Polski i polskiego*. Red. A. Achtełik, J. Tambor. Katowice, s. 105–122.
- Sułkowska M. (2013): *De la phraséologie à la phraséodidactique. Études théoriques et pratique*. Katowice.

Słowniki

- Le Grand Robert de la langue française* CD ROM, Dictionnaires Le Robert 2005.
- Le Grand Larousse de la langue française*, vol. 3, <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k12005345/f304.item.texteImage>. GRLF
- Le Trésor de la langue française*, <http://atilf.atilf.fr/>. TLF